

Bartoňková, Dagmar

Prozimetrické pasáže v starořeckých románech

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1985, vol. 34, iss. E30, pp. 125-132

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109752>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DAGMAR BARTOŇKOVÁ

PROZIMETRICKÉ PASÁŽE V STAROŘECKÝCH ROMÁNECH

Šedesátá a sedmdesátá léta tohoto století přinesla do studia staré řecké románové literatury množství nebývalých impulsů. Byly vydány, resp. poprvé úspěšně interpretovány další zlomky antických románů, následovala celá řada specializovaných studií a završilo ji několik významných monografických shrnutí (zvl. Reardon 1971 a Müller 1981). Výsledkem této činnosti je dnes značně rozšířený počet jednotlivých románových skladeb, třebaže zčásti jen velmi fragmentárně dochovaných. Základní řada v celistvosti zachovaných řeckých románů eroticko-dobrodružného typu zůstává ovšem i nadále stejná; tvoří ji následující skupina pěti románových skladeb: *Charitón* z Afrodísiady, *Chaireás* a *Kallirhoé* (1. stol. př. n. l.), *Xenofón* z Efesu, *Efesiaka* (1. pol. 2. stol. n. l.), *Achilleus Tatios*, *Leukippé* a *Kleitofón* (2. pol. 2. stol.), *Longos*, *Dafnis* a *Chloé* (cca 200), *Heliódoros*, *Aithiópika* (3. stol.); k těmto románům lze volně přidružit i historický román o Alexandrovi, zachovaný v podobě z 3. stol. n. l. a neprávem přičítaný Kallisthenovi (tzv. *Pseudokallisthenés*). Všechny uvedené romány jsou spolehlivě vydány, i když někdy již v poněkud zastaralých edicích, a jejich text bývá příležitostně obohacován nově objevenými fragmenty z papýrů.

Prozimetrem v těchto románech, tj. vkládáním veršových partií do jejich prozaického textu, jsme se zabývali před několika lety (Bartoňková 1972) a došli jsme k následujícím výsledkům: U *Charitóna* jsou vkládané verše zpravidla zcela ústrojnou součástí prozaického kontextu a děj v nich bezprostředně pokračuje. Z 34 vložených veršů, zjištěných na 24 místech románu, pochází jich 33 z Homérových básní; přitom je však Homér jen zřídka výslovně uváděn jako jejich autor. Jde ovšem většinou o verše známé, a tak v celé řadě případů mohl řecký čtenář s plným estetickým prožitkem postihnout naplnění známého Homérova verše novým *Charitónovým* obsahem. Způsob využití veršů byl však v *Charitónově* textu méně rafinovaný než např. v menippských satirách *Lúkiána* ze *Samosaty* (cca 120–180 n. l.), jejichž prozaický výklad oživují vkládané verše velmi často vtípnými reminiscencemi na místa starších autorů se značně výrazným ironickým, ba i parodickým zabarvením (Bartoňková 1971). V pozdějších řeckých eroticko-dobrodružných románech naproti tomu nalézáme vložené verše řídkěji a až na výjimečné případy zde veršované

partie nebývají do prozaického textu syntakticky přímo zapojovány, nýbrž mívají zpravidla charakter citátů a veršovaných reprodukcí. Naše statistická analýza vedla k těmto výsledkům: Xenofón z Efesu — na 3 místech celkem 30 veršů, Achilleus Tatios — na 4 místech 9 veršů, Heliodoros — na 6 místech 30 veršů; veršovaných míst je tu tedy podstatně méně, ale s větší průměrnou veršovou kumulací nežli u Charitóna. V Longově románu se verše vůbec nevyskytují. Pseudokallisthenův historický román o Alexandrovi, patří, jak se zdá, do jiné vývojové linie, o níž viz podrobněji níže na str. 131 (srov. i Bartoňková 1972).

Vedle uvedených pěti eroticko-dobrodružných a jednoho historického románu máme jistou představu i o podobě několika dalších děl obdobného typu, a to buď z pozdějších řeckých výtahů nebo z latinských překladů. To se týká zejména následujících románových skladeb eroticko-dobrodružného charakteru: *Antónios Diogenés*, O dívech za Thúlou (konec 1. stol. n. l., výtah u Fótia a dva zlomky na papyrech), *Iamblichos*, Babylóniaka (zač. poslední třetiny 2. stol. n. l., výtah u Fótia a zlomky ve slovníku zv. Suda); *Metamorfóseis „Proměny“* (román parodisticky zpracovaný u *Lúkiána* v novelistickém dílku *Lúkios neboli Osel* a s původním náboženským kontextem převedeny do latiny v *Apuleiově* románu *Metamorphoses sive Asinus aureus* v 2. pol. 2. stol. n. l.). Do oblasti zábavné četby dále patřily — podobně jako latinská verze románu o *Alexandrovi* od *Iulia Valeria* z doby kolem r. 300 n. l. — i latinské verze ztracených řeckých románů o tyrském králi *Apollóniovi* (z latinské verze, vzniklé v 1. pol. 3. stol. n. l. a nezachované, pořídil v 5./6. stol. n. l. křesťanský autor značně zkrácený výtah) a o válce trojské (tzv. *Diktys* ze 4. stol. a tzv. *Darés* z 5. stol. n. l.).

O případné existenci prozimetra v řeckých předlohách těchto skladeb nemáme pochopitelně přesnou představu. Ve Fótiových výtazích se verše nevyskytují, v *Lúkiánově* novele o *Lúkiiovi* se nachází pouze jediný citát veršovaného přísloví, *Apuleiovy* *Metamorfózy* obsahují jen dvě veršované věštbý o celkovém počtu 10 veršů, a tak pouze pozdně latinská verze vypravování o *Apollóniovi* má větší počet veršových partií (na 14 místech celkem 60 veršů, většínou složených přímo samotným autorem, což je jev, jak ještě uvidíme, pro pozdní latinské skladby dosti často charakteristický).

Vedle uvedených románových celků existuje ještě celá řada zlomků, zvláště na papyrech, jež lze pokládat za fragmenty starořecké románové tvorby. Přitom aspoň některé z nich je možno spojit do větších narrativních celků, třebaže zatím značně troskovitých. Za zmínku stojí zejména následující nově se krystalizující románové skladby eroticko-dobrodružného charakteru, o jejichž existenci jsme se buď dověděli teprve v poslední době, anebo k jejichž dřívě již známým zlomkům přistoupily v posledních letech další, nově objevené fragmenty:

Román o assyrském králi *Nínovi* je nejstarší zachovanou řeckou románovou skladbou z doby kolem r. 100 př. n. l.; dochovaly se čtyři fragmenty na papyrech, z nichž čtvrtý, publikovaný v r. 1970 (Wehrli 1970), nepřinesl podstatnou změnu do zatímního členění románových zlomků, jak je navrhla *Jenišťová* 1953. Celkový rozsah zachovaného textu činí cca 350 řádků v úzkých sloupcích po 20—25 písmenech, misty dosti porušených. Autor byl inspirován *Xenofóntovým* spisem *Kýrů paideiá*; osoba assyrského krále z 9. stol. př. n. l. je v románu výrazně zhelénizována. O značné popularitě díla svědčí dvě mo-

zaiky z okolí Antiochie nad Orontem (cca 200 n. l.), pojící se k tematice románu (Levi 1944).

Z románu o Métiochovi a Parthenopé z 1. stol. př. n. l. máme zachovány tři zlomky, z nichž poslední byl publikován v r. 1976 (Mähler 1976) a pomohl lépe pochopit vzájemný vztah jednotlivých částí dochovaného textu. Celkový rozsah činí 71 řádků ve sloupcích po cca 40 písmenech; text je místy dosti porušen. V zachovaných zlomcích se popisuje symposion v Polykratově paláci na ostrově Samu, jehož se účastní vedle tyrana Polykrata jeho dcera (?) Parthenopé, filozof Anaximenés z Milétu a cizinec Métiochos, syn Miltiada, athénského vítěze od Marathónu. Při symposiu se podobně jako v Symposiu Platónovu hovoří o bohu lásky Erótovi; Métiochos jej pojímá neosobně a racionalisticky a distancuje se od osobního prožitku lásky. Parthenopé je tím rozhořčena a ostře jeho pojetí Eróta odmítá. Další osudy Métiocha a Parthenopé, kteří snad již předtím, anebo spíše až po této scéně našli v sobě zalíbení, nám nejsou podrobněji známy, vyplývají však jednak z několika antických literárních narážek (např. scholiasta k dílu Dionýsia Periégéta, Geogr. Gr. Min. II p. 445 Müller), v nichž se hovoří o odloučení obou milenců a o Parthenopině bloudění až do Kampánie (Parthenopé bylo prastaré jméno Neapole), jednak z další antiochijské mozaiky z doby kolem r. 200 n. l. (Levi 1944, 1947).

Lollianova Foiníkika z 2. pol. 2. stol. n. l. se skládají ze souboru 46 souborně vydaných fragmentů (Henrichs 1972) o celkovém počtu asi 350 řádků, z nichž však jen asi 120 (až o 60 písmenech na řádku, ale se značnými lakunami) je srozumitelných a více či méně rekonstruovatelných, a dále z jednoho již dříve publikovaného fragmentu o dvou sloupcích s celkovým počtem 56 řádků, v levém sloupci extrémně porušených (srov. rovněž Henrichs 1972). Zachovaly se nám úseky nejméně tři knih. Na konci 1. knihy se popisuje nevázaná slavnost na střeše domu, jež končí pro panice Androtíma první společnou nocí s dívkou. Na konci jedné z dalších knih se Androtimos nachází v moci loupežníků, je svědkem rituálního usmrcení chlapce a pojidání jeho srdce. V další knize, která na toto místo přímo navazuje, pokračuje rituální obřad dalšími ceremoniemi, sexuálními excesy a strašidelným průvodem loupežníků. Zmíněný starší fragment popisuje setkání jinocha Glaukéta s přízrakem mrtvého mladíka, který jej prosí o pohřbení zabitě dívky. Román se pokládá za produkt zábavné literatury nejnižší úrovně, útočící na smyslnost a nervovou soustavu širokých vrstev jejích konzumentů. Název Foiníkika je v textu přímo doložen vedle jména autorova. Na foinické prostředí románu ukazuje jednak milostná scéna v 1. knize, jednak obětování chlapce v dalším textu (Henrichs 1972, lln.). Naopak proti Henrichsovu přesvědčení, že rituální scény z Lollianova románu jsou odrazem určité náboženské reality, pokládá je Winkler 1980 za pouhou esteticky motivovanou narrativní fikci.

Z vypravování o egyptském králi Sesonchósisovi (přesněji Senvosretovi I. z poloviny 20. stol. př. n. l., velkém egyptském dobyvateli) byly již dříve známy fragmenty dva, jeden mimořádně troskovitý (viz Oxyrh. Pap. XV), druhý obsahující text o válečném konfliktu Sesonchósise s „Araby“ (viz Oxyrh. Pap. XXVII, 134). Teprve fragment o třech sloupcích, vydaný v r. 1980 v Oxyrh. Pap. XLVII, 11 S. Westovou, má románovitější zabarvení a obsahuje motiv setkání mezi Sesonchósisem a krásnou dívkou, která mu byla již dříve zaslíbena jako budoucí manželka (srov. Luppe 1981 a O'Sullivan-Beck 1982).

Místo bývá srovnáváno s románem o Nínovi, jisté paralely je spojují i s Achillem Tatiem. Celkem máme z vypravování o Sesonchósisovi zachováno přes 100 řádků, z toho však jen 72 se podařilo více méně rekonstruovat. Zachovaný rozsah díla nedovoluje zatím přesnější hodnocení, zvláště pokud jde o případný vztah k románu o Alexandrovi (srov. Bartoňková 1984).

Vedle těchto fragmentárních románových skladeb, vydaných od konce 60. let nebo od té doby obohacených novými fragmenty, existují i zlomky některých dalších obdobných výtvorů, známé již z dřívějších dob. Jde o fragmenty románů o Chioné, o Kalligoné, dva zlomky zmíněného již románu Antónia Diogena, zlomek řecké předlohy románu o trojské válce tzv. Daréta, líčení mořské bouře z nějakého románového díla apod.

V žádné z dosud uvedených fragmentárních románových skladeb se zatím neobjevily stopy nějaké prozimetrické pasáže, jež by byly obdobou veršovaných partií z románů, které máme zachovány v úplnosti. Dochované zlomky jsou na to příliš krátké a jejich kontext bývá nadto často natolik porušený, že se případná veršová vložka nedá lehce rozpoznat. Tím spíše tedy překvapilo, když se začátkem 70. let podařilo právě v jednom nepříliš rozsáhlém románovém fragmentu identifikovat hned dvě skupiny veršů, z nichž každá má z hlediska svého funkčního využití podstatně odlišný ráz.

V červnu 1970 vyvolala velký zájem oxfordská přednáška P. Parsonse (srov. Parsons 1971), v níž autor interpretoval a komentoval řecký text, vydaný o dva roky později v Oxyrh. Pap. XLII, 1972, 34nn., pod č. 3 010, a prezentoval jej jako úryvek z řecké skladby románového charakteru, mající společné rysy s latinským dílem Petroniovým, známým pod jménem Satirikon. Jde o jediný list papýru o rozměrech 13,2 × 23,5 cm s 50 řádky textu, který je z paleografického hlediska datovatelný do 2. stol. n. l. Úryvek se na první pohled člení do tří částí. Nahoře je psáno ve dvou užších sloupcích po cca 20 písmenech, s poněkud porušeným pravým okrajem (ř. 1—7 a 8—13). Na ně potom navazuje podstatně širší sloupec o přibližně 40 písmenech, značně porušený na pravé straně a s dosti velkou lakunou uprostřed v rozmezí 15. až 22. řádku (ř. 14—33). Dolní část papýru je popsána opět dvěma užšími sloupci (ř. 34—43 a 44—50), přičemž pravý z nich je natolik porušen, že z něho většinou zbyla jen počáteční písmena. Přitom se zdá pravděpodobné, že několik posledních řádků vůbec chybí. Již samotná vnější podoba textu naznačuje, že řádky 14—33 představují textový úsek formálně i obsahově dosti odlišný: Parsonsovi se jej podařilo přesvědčivě interpretovat jako veršovanou vložku, jež v interpretovaném kontextu figuruje jako přímá řeč, adresovaná jakémusi Ioláovi.

Vzhledem k tomu, že fragment je poměrně krátký a text je nadto značně porušen, lze jeho obsah rekonstruovat jen s určitou mírou pravděpodobnosti. Z prozaického začátku zlomku (1—13) a vůbec z celého jeho kontextu vyplývá, že dvě osoby, jedna blíže nejmenovaná a zmíněný již Ioláos, mají být zasvěceni do Kybeliných mystérií — zřejmě z iniciativy jejich společného přítele Níkóna.

Onen první, nejmenovaný adept si osvojí tajné učení gallů, Kybeliných služebníků, kteří ve vrcholném okamžiku zasvěcení zbavují sami sebe mužství a chodí napříště v ženských šatech, a přichází k Ioláovi, v jehož společnosti se právě nachází jakýsi kinaidos „zženštilce, zvrhlík, necuda“, zřejmě Ioláův stálý druh a průvodce, a k nim oběma pronáší řeč složenou v tzv. sótaadejských

verších (14—33). Nejprve Ioláa i kinaida oslovuje, vybízí je k mlčení a poté zdůrazňuje, že on sám se stal gallem kvůli Ioláovi. V dalších verších naznačuje, že zná nejrůznější podrobnosti z Ioláova předchozího, zřejmě velmi dobrodružného života a vyzývá ho, aby před ním nic neskrýval. V následujícím prozaickém textu se pak konstatuje, že si i Ioláos osvojil tajné učení a stal se gallem maje důvěru ve svého přítele Níkóna. „Vždyť není nic lepšího nad spolehlivého přítele, ani bohatství, ani zlato; lidská masa je neuváženou náhradou za ušlechtilého přítele“. Tato závěrečná oslava přátelství je opět veršovaná (39—44), v tomto případě však jde o citát z Eurípidova Oresta 1155—57, proti originálu poněkud pozměněný: Eurípidovo slovo tyrannis „samovláda“ je tu nahrazeno výrazem chrýsos „zlato“.

Detailním rozborem zachovaného textu, a to zejména na základě zjištění různých vulgarismů a obscénních výrazů ve veršované pasáži, dochází Parsons k závěru, že akt zasvěcování do mystérií gallů je v našem úryvku jednoznačně míněn satiricky. Vidí v něm zajímavou paralelu k Petroniovu líčení pestrých dobrodružství Encolpia a jeho druhů, ponechává však přitom nerozhodnuto, zda úryvek o Ioláovi patří do předpokládané, již dříve plně rozvinuté linie řeckých satirických románů, z nichž snad čerpal již kolem poloviny 1. stol. n. l. i Petronius, anebo zda není na místě pokládat Petroniovo dílo vůbec za první antickou románovou skladbu satirického rázu, jež se časem stala vzorem i pro podobné skladby řecké.

K této otázce se definitivně nevyjadřuje ani Merkelbach ve své fundamentální studii z r. 1976. Úryvek o Ioláovi se mu jeví jako předehra k ceremoniální Ioláově „zповědi“, která měla podle něho v textu následovat. Podle našeho názoru uzavírá však závěrečná prozaická pasáž úryvku jak svým konstatováním, že se Ioláos stal gallem, tak i eurípidovskou chválou přátelství, celou epizodu takovým způsobem, že následná Ioláova zповěď by už asi byla nefunkční. Na druhé straně však Merkelbach prohloubil Parsonsovu argumentaci dalšími doklady paralelity mezi „Ioláem“ a Petroniem, ať pokud jde o stránku obsahovou či o stylistickou rovinu jazyka. Zejména rozdíl mezi spisovnou řečtinou prozaických pasáží a vulgarismy v sótadejských verších je v „Ioláovi“ tak výrazný, že se nabízí srovnání s Petroniem, u něhož rovněž kontrastuje spisovná latina vypravovatele (Satirikon je ovšem na rozdíl od „Ioláa“ vyprávěno v 1. osobě) s hovorovým stylem, vulgarismy a někdy přímo gramatickými chybami v řeči některých dalších jednajících osob, např. bývalých otroků z okruhu zbohatlíka Trimalchiona.

Úspěšné interpretaci vztahů mezi „Ioláem“ a Petroniem může podle našeho názoru napomoci i analýza prozimetrických pasáží v úryvku o Ioláovi a pokus o jejich začlenění do celkového komplexu funkčního vývoje antického prozimetra. Zachovaný fragment totiž obsahuje mimořádně velkou veršovou kumulaci. Ze 44 zachovaných nebo celkem dobře rekonstruovatelných řádků má plných 26 veršovou podobu (20 sótadejských veršů v ř. 14—33 a tři iambické trimetry, rozložené do 6 řádků v ř. 39—44). Trimetry nejsou v textu psány jako samostatné verše, poněvadž jde o veršový text po obsahové stránce bezprostředně zapojený do prozaického kontextu. Autor v něm používá — s nepochybným satirickým účinkem — Eurípidových veršů oslavujících přátelství mezi Orestem a Pyladem k tomu, aby velebil přátelství zhýralců spojených společným zasvěcením do obscénních mystérií Kybeliných. Vznesená slova této pasáže, jejíž iambická forma i nepříliš vzdělanému čtenáři naznačovala, že

jde o místo z tragédie, účinně zároveň kontrastuje s pokleslým básnickým stylem řeči k Ioláovi, pronášené v sótaadejských verších. Ty měly svoje jméno podle básníka Sótada z Maróneie, který žil v 3. stol. př. n. l. a proslul jako autor lehkých, prostofekých, často i obscenních veršů, psaných katalektickým iónickým tetrametrem (základní podoba —UU—UU—UU—UU— měla celou řadu metrických variant). Básně skládané v sótaadejích byly ve starověku souborně označovány buď termínem iónikologiá, poněvadž byly skládány v tzv. iónicích (—UU), anebo výrazem kinaidologiá, tj. slovem, v němž se ozývá zmíněný výraz kinaidos, jenž už sám dostatečně naznačuje, jaký býval obsah těchto básní. Z celé starověké literární produkce se mimo náš úryvek zachovalo jen nemnoho sótaadejských veršů — především v antologické sbírce Sótadeia dochované u Stobaia (5. stol. n. l.).

Obě veršované vložky, obhroublá řeč složená v sótaadejích i eurípidovská oslava přátelství Kybeliných gallů, jsou pouze vnějškově odlišným projevem jednoho a téhož autorova záměru — dosáhnout veršovými prostředky zamýšleného satirického účinku. I v tom se úryvek o Ioláovi podobá prozimetrické technice uplatněné v Petroniově Satiriku a poskytuje cenný podnět pro řešení problematiky přechodu od řeckého citačního či spíše „topického“, prozimetra k latinskému prozimetru „autorskému“. V našem přehledu o vývoji antického prozimetra (Bartoňková 1976, 87) jsme poukázali na existenci tohoto výrazného rozdílu mezi prozimetrem u řeckých autorů a u autorů římských. Jak jsme již shora naznačili i v našem přehledu o užívání prozimetra v řeckých románech, řečtí autoři vkládali do svého prozaického textu povětšinou citáty ze starších autorů, a to nejčastěji tak, že je obsahově a často i syntakticky přímo zapojovali do prozaického kontextu (Charitón, srov. i Lúkiános; viz výše na str. 125). I autoři mladších řeckých románů používají dosti často cizích veršů, podstatně méně často je však syntakticky zapojují do prozaického kontextu.

Naproti tomu římscí autoři románových, a porůznu i jiných skladeb mají sklon vkládat do svých prozaických děl vlastní, nezřídka dosti rozsáhlé básnické vložky. První náznaky tendencí k vytváření tohoto „autorského“ typu prozimetra se rýsují již v Menippských satirách Varrona Reatského (116—27 př. n. l.; Bartoňková 1979), v plné míře se pak s ním v římské literatuře setkáváme kolem poloviny 1. stol. př. n. l. u Petronia (Bartoňková 1972, 94nn.) a v Senekově Apokolokyntose (Bartoňková 1977—78b, 216nn.).

V Petroniových 34 veršových pasážích se nachází více než 600 latinských veršů, přitom citáty ze starších autorů se s jistotou objevují pouze na 6 místech (celkem 9 veršů), v ostatních případech jde buď o místa nejistého původu nebo o autorovy vlastní básnické vložky, místy značného rozsahu (295 veršů líčících boje Caesara s Pompeiem v kap. 119—224; 65 veršů popisujících obraz, jenž znázorňoval dobytí Tróje, v kap. 89). Příklad obdobně těsného spojení „autorského“ prozimetra s „topickým“, jak se s tím setkáváme v Ioláovi, je doložen u Petronia v kap. 132, 8—11. Encolpius tu nejprve dává v 9 „autorských“ verších (rovněž sótaadejského metra!) průchod vzteku nad svou sexuální impotencí, jenž málem vyvrcholil v dobrovolnou kastraci (srov. i Merkelbach 1973, 83n.), poté pokračuje Encolpiova lamentace v několika prozaických větách a nakonec na ně navazuje trojverší, sestavené ze čtyř různých míst z Vergílie a užité ve zcela obscenní souvislosti:

Illa (sc. mentula) solo fixos oculos aversa tenebat (Verg., Aen. VI 469)
nec magis incepto voltum sermone movetur (Verg., Aen. VI 470)

quam lentas salices lassove papavera collo (kombinace Verg. Buc. 5, 16 a Aen. IX 436).

Vedle značného stupně formální paralelity je tu i obdoba obsahová; společným rysem je tu u Ioláa i Petronia ztráta mužství, u Kybeliných zasvěcenců trvalá, u Encolpia dočasná.

V Apokolokyntose jsou z jiných autorů přejímány hlavně řecké verše, příp. části veršů (10 veršů nebo půlveršů na 10 různých místech); z římských autorů je převzato jen asi 5 veršů (či půlveršů). Ostatních 6 veršových vložek (o celkovém počtu 90 veršů) má autorský ráz a některé z nich jsou dosti dlouhé (např. věštba o budoucím šťastném panování Neronově o 32 verších v kap. 4 nebo žalozpěv z Claudiova pohřbu o 27 verších v kap. 12). Z hlediska žánrově stylistického je pozoruhodné, že na rozdíl od Apokolokyntosy Seneka naopak ve svých Listech, jak se zdá, vlastních básnických výtvorů vůbec nepoužívá (Bartoňková 1977–78b, 236).

Široké uplatnění nachází později tvorba autorských veršů i v románovém díle *Historia Apollonii regis Tyri* (3. stol. n. l.), zvláště v rukopise A (ze 14 míst o celkovém počtu asi 60 veršů pochází pouze jedno zcela bezpečně ze staršího latinského autora; Bartoňková 1972, 92nn.). Dodejme, že jev je bohatě doložen i v encyklopedickém díle *Martiana Capelly De nuptiis Philologiae et Mercurii* (5. stol. n. l.; 953 verše na 56 místech, velkou většinou „autorského“ typu; Bartoňková 1977–78a, 205nn.) a v Boëthiově spise *De consolatione philosophiae* (cca 500 n. l.; 891 latinských a 6 řeckých veršů zhruba na 50 místech; Bartoňková 1973).

Naproti tomu v řecké románové literatuře byl před objevením úryvku o Ioláovi autorský typ prozimetra nejdříve prokazatelný teprve v tzv. Pseudokallisthenově románu o Alexandrovi, jehož zachovaná podoba se zpravidla klade do 3. stol. n. l. Toto zjištění nás již před časem vedlo k vyslovení hypotézy, že „autorský“ typ prozimetra je po výtece římským výtvozem, jenž teprve časem pronikl do některých skladeb řeckých (Bartoňková 1976, 88nn.; 1979, 45n.). Konkrétní údaje o prozimetrických pasážích u Pseudokallisthena jsou tyto: z 16 míst o 251 verších má jich polovina o celkovém počtu 218 veršů jednoznačně autorský ráz (Bartoňková 1972, 84nn.); je zajímavé, že latinské zpracování Pseudokallisthenova románu pocházející od Iulia Valeria (cca 300 n. l.) vykazuje čísla podstatně nižší (9 míst se 121 verši, z toho pouze 2 místa se 78 verši jsou bezpečně autorská; Bartoňková 1972, 101n.).

Nově objevený úryvek o Ioláovi se svou rozsáhlou, dvacetitřídkovou básnickou vložkou autorského typu je ovšem zhruba o jedno století starší než Pseudokallisthenés, a stává se tak nejstarším známým dokladem plně relevantního autorského prozimetra v řecké románové literatuře. Petroniovo *Satirikon* je přitom ještě o další století starší, a nadto se s ním zdá být úryvek o Ioláovi natolik žánrově spřízněn, že v něm nelze možnost petroniovského vlivu — v období intenzivně se prohlubujícího římského působení v 2. stol. n. l. — nikterak vyloučit.

Za těchto okolností je možno se odvážit závěru, že Petroniovo *Satirikon* je dílo originální, jež nemělo žádnou řeckou předlohu, a že naopak ono samo vytvořilo vzorový model pro nový způsob tvorby v řecko-římské literatuře zábavného charakteru. K plnému prosazení této hypotézy bude jistě zapotřebí ještě dalších argumentů, z rozboru úryvku o Ioláovi s jeho pozoruhodným autorským prozimetrem i jeho těsnou žánrovou spřízněností s Petroniem se nám

však již dnes jeví jako vysoce pravděpodobné, že to byl právě Petronius, kdo vytvořil — třebaš snad pod vlivem menippské satiry Varrona Reatského — onu formu autorského prozimetra, jež pak časem nalezla uplatnění nejen v římském, nýbrž i v řeckém literárním prostředí.

LITERATURA

- BARTOŇKOVÁ, D. 1971: Střídání prózy a verše v díle Lúkiánově, SPFFBU E 16, 1971, 253—261.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1972: Míšení prózy a veršů v antické románové literatuře, SPFFBU E 17, 1972, 83—102.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1973: Prosimetrum, the Combined Style, in Boethius's Work De Consolatione Philosophiae, Graecolatina et Orientalia V, Bratislava 1973, 61—69.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1976: Prosimetrum, the Mixed Style, in Ancient Literature, Eirene XIV, 1976, 65—92.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1977/78a: Prosimetrum v díle Martiana Capelly, De nuptiis Philologiae et Mercurii, SPFFBU E 22—23, 1977/78, 205—215.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1977/78b: Prosimetrum u Seneky, SPFFBU E 22—23, 1977—78, 216—237.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1979: K počátkům římské menippské satiry, SPFFBU E 24, 1979, 41—46.
- BARTOŇKOVÁ, D. 1983: Nové fragmenty řeckého románu o Sesonchósisovi, SPFFBU E 28, 1983, 318—319.
- HENRICH, A. 1972: A. Henrichs, Die Phoinikika des Lollianos, Bonn 1972.
- JENIŠTOVÁ, R. 1953: Nejstarší román světové literatury, LF 76, 1953, 30—54 a 210—228.
- LEVI, D. 1944: The Novel of Ninus and Semiramis, PAPS 87, 1944, 420—428.
- LEVI, D. 1947: Antioch Mosaic Pavements, Princeton 1947; zvl. Vol. 1, 117nn. a Vol. 2, tab. XXa—c.
- MÄHLER, H. 1976: H. Mähler, der Metiochos-Parthenope Roman, ZPE 23, 1976, 1—20.
- MERKELBACH, R. 1973: Fragment eines satirischen Romans — Aufforderung zur Beichte, ZPE 11, 1973, 81—100.
- MÜLLER, C. W. 1981: Der griechische Roman. Neues Handbuch der Literaturwissenschaft 2, Wiesbaden 1981, 377—412.
- LUPPE, W. 1981: ZPE 41, 1981, 63—66.
- PARSONS, P. 1971: A Greek Satyricon?, BICSUL 18, 1971, 53—68.
- REARDON, B. P. 1971: Courants littéraires grecs des IIe et IIIe siècles après J. C., Paris 1971, 309—403.
- O'SULLIVAN, J. N. — BECK, W. A. 1982: P. Oxy. 3 319 — The Sesonchosis Romance, ZPE 45, 1982, 71—83.
- WEHRLI, C. 1970: ZPE 6, 1970, 40nn.
- WINKLER, J. 1980: Lollianos and the Desperadoes, JHS 100, 1980, 155—181.

ZU DEN PROSIMETRISCHEN STELLEN IN DEN GRIECHISCHEN ROMANEN

Durch die gründliche Untersuchung der prosimetrischen Stellen in einem neugefundenen griechischen Romanfragment aus dem 2. Jahrhundert u. Z. (Iolaos-Fragment, Oxy. Pap. Nr. 3 010) scheint die Vermutung gestützt zu werden, es handle sich um das Fragment eines satirischen Romanes, der an Petrons Satyricon erinnern läßt. Besonders der längere Versabschnitt des Iolaos-Fragmentes gehört eher in den Funktionsbereich einer vom Romanverfasser selbst in den prosaischen Kontext hineingeflochtenen bildreichen Versschöpfung römischer Art als in jenen des typisch griechischen zitatentartigen, reminiszenzvollen, und oft parodisch gefärbten Prosimetrum.